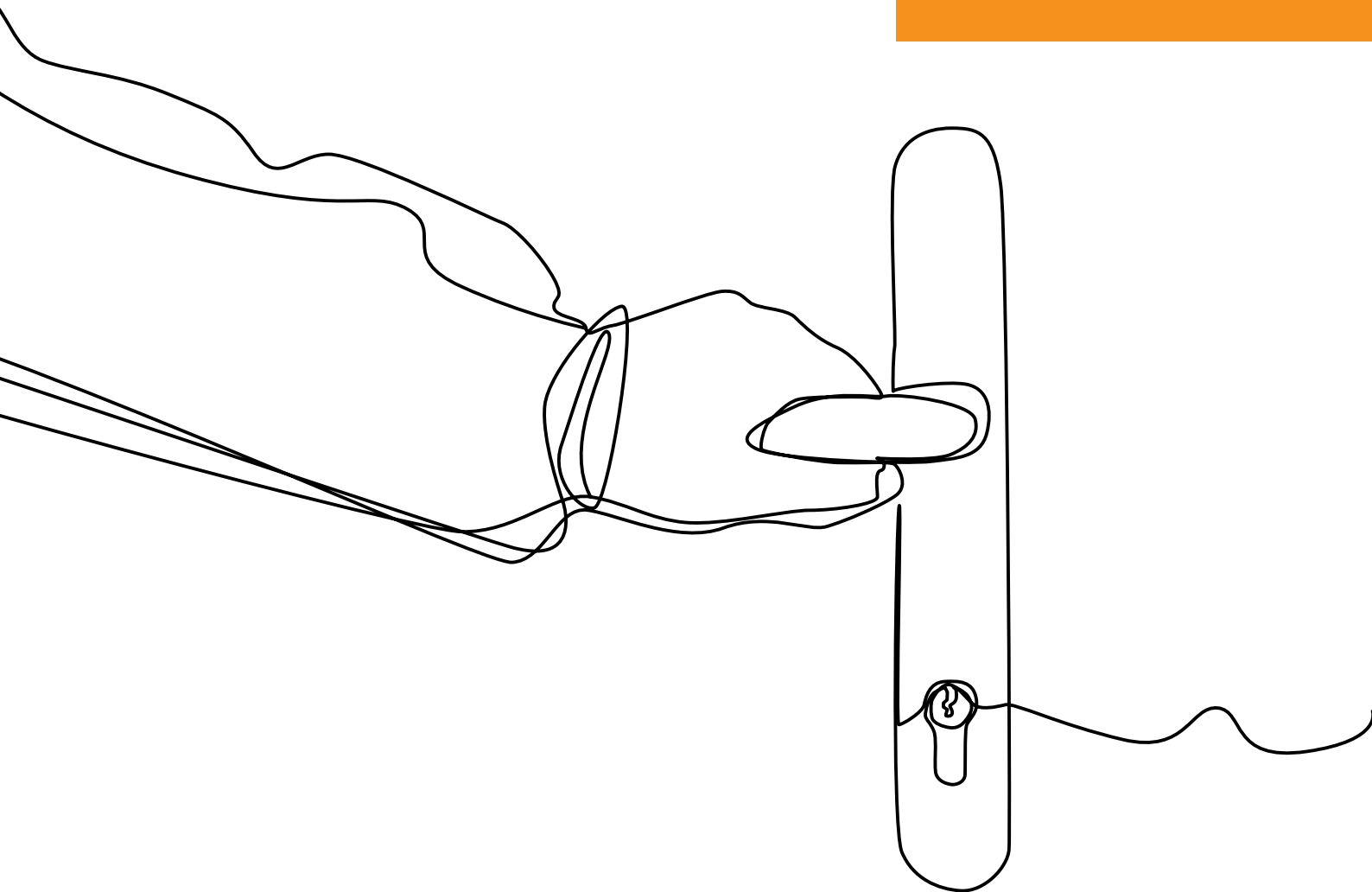

14

FOKUSRAPPORT

Nya perspektiv

Erfarenhet av alkohol, narkotika, tobak och spel om pengar på gymnasiets introduktionsprogram

Siri Thor & Isabella Gripe

CAN:S FOKUSSERIE

Syftet med serien är att publicera kortare och mer fokuserade analyser relaterade till olika aspekter av droganvändning. Fördjupningarna är i regel baserade på material som samlats in av CAN.

FOKUSRAPPORT 14

Utgivningsår: juni 2022, Stockholm

Utgivare: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN

Formgivning: Jimmie Hjærtström, CAN

ISBN:978-91-7278-340-9

URN:NBN:se:can-2022-5

Nya perspektiv

Erfarenhet av alkohol, narkotika, tobak och spel om pengar på gymnasiets introduktionsprogram

Siri Thor & Isabella Gripe

Inledning

Var tionde elev på gymnasiet går på ett introduktionsprogram. De flesta som går på ett introduktionsprogram gör det för att de har gått ut grundskolan med ofullständiga betyg eller är nyanlända och inte har tillräckliga kunskaper i svenska. Enligt Skolverket (2021) var det endast drygt 20 procent av eleverna på introduktionsprogrammen som ett givet år hade nått fram till en examen inom fem år. Vidare var det endast hälften av introduktionseleverna som inom fem år påbörjat ett nationellt program. Elever på introduktionsprogrammen har med andra ord en förhöjd risk att inte klara av sin gymnasieutbildning (Skolverket.se 2022 april), vilket ökar risken för ungdomsarbetslöshet och social exkludering (SCB 2017).

I Sverige studerar en stor andel av befolkningen vidare efter grundskolan. På senare år har ungefär 98 procent av eleverna som slutat årskurs 9 gått vidare till studier på gymnasiet¹. De allra flesta börjar på ett nationellt program med högskoleförberedande eller yrkesförberedande inriktningar. Alla är dock inte behöriga att läsa vidare på gymnasiet. De som inte är behöriga men ändå vill fortsätta sina studier erbjuds att gå på ett introduktionsprogram. Introduktionsprogrammen ska ge eleverna möjlighet att komma in på ett nationellt program alternativt leda till arbete (Skolverket, 2020).

Eleverna på introduktionsprogrammen utgörs av ungdomar som i större utsträckning än andra

brottas med problem som tidigare skolmisslyckanden och andra individuella utmaningar som kan ha bidragit till att de inte har fått behörighet till gymnasiet. De har även i högre utsträckning en låg socioekonomisk status (Skolverket, 2020). Den här typen av omständigheter är också kända riskfaktorer för användning av alkohol, tobak, narkotika och spel om pengar (Folkhälsomyndigheten, 2022), men även för att drabbas av skador relaterade till användningen (Gauffin 2013a; Folkhälsomyndigheten, 2022; Gauffin 2013b; Kuntsche 2013; Lennartsson 2018).

Varje år genomför CAN, på uppdrag av Socialdepartementet, frågeundersökningar om erfarenheter av bland annat alkohol, narkotika och

Underlag till rapporten i form av insamling av data har producerats med finansiering från CAN:s basanslag. Rapportframställningen har producerats med finansiering från Systembolaget alkoholforskningsråd (SRA) FO2020-0090. Det är den 14:e rapporten i CAN:s fokusserie. I fokusserien publiceras kortare rapporter om ett aktuellt fenomen eller ett visst område. Dessa fördjupningar grundas i regel på material som samlats in av CAN. Vi vill passa på att rikta ett stort tack till alla elever som har medverkat i undersökningarna och skolpersonal som bidragit till att göra det möjligt. Ett särskilt tack riktas till Tony Nilsson som bidragit med värdefulla kommentarer på rapportens innehåll.

¹ Statistik nedhämtad från Skolverket.se i april 2022.

tobak (ANT) bland skolungdomar som går år 2 på gymnasiet. I denna årliga undersökning ingår vanligtvis inte gymnasiet introduktionsprogram. Därför gjordes en extra satsning 2021 för att öka kunskapen om ANT-vanorna bland elever på introduktionsprogrammen i Sverige. Undersökningen på introduktionsprogrammen gjordes parallellt med CAN:s nationella skolundersökning, men med ett urval av frågorna.

Eftersom eleverna på introduktionsprogrammen inte ingår i CAN:s nationella undersökningar skulle det kunna innebära att nivåerna av alkohol, narkotika och tobak som redovisas av CAN inte återspeglar de faktiska nivåerna för gruppen elever som åldersmässigt hör till år 2 på gymnasiet. Genom att undersöka även elever på introduktionsprogrammet hoppas vi få en mer fullständig bild av ungas ANT-vanor.

Syften med rapporten är med andra ord att:

1. Få en uppfattning om ANTS-användningen bland elever som vanligtvis inte ingår i skolundersökningar om substansanvändning, det vill säga elever på introduktionsprogrammen.
2. Få en mer komplett bild av ANT-användningen bland ungdomar genom att slå ihop resultaten från elever på år 2 på gymnasiet med elever på introduktionsprogrammen.

Användningen av alkohol, tobak och andra substanser står för en betydande del av den globala sjukdomsburden (Agardh m.fl. 2014), bland annat genom olika former av cancer och hjärt- och kärlsjukdomar (WHO, 2014, WHO 2010). Ungas erfarenheter av alkohol, narkotika och tobak är därmed viktiga att följa ur ett folkhälso-perspektiv. Förhoppningen är att resultaten i denna rapport ska ge ett vidgat perspektiv som inkluderar en större del av ungdomsgruppen och eventuellt bidrar till att identifiera behovet av prevention för denna grupp elever, som inte tidigare ingått i undersökningar om alkohol, narkotika, tobak och spel om pengar.

På introduktionsprogrammen går dels de som har ofullständiga betyg och därmed inte är behöriga till de nationella programmen, dels nyanlända som inte har tillräckliga kunskaper i svenska. Det finns fyra introduktionsprogram:

- Individuellt val (I)
- Programriktat val (P)
- Yrkesintroduktion (Y)
- Språkin introduktion (Språk)

I rapporten redovisas språkin introduktion som Intro-Språk och övriga tre inriktningar sammanslaget; Intro-IPY. Elever på Intro-Språk svarade på en kortare enkät än övriga. I de fall Intro-Språk inte redovisas i rapportens resultatdel beror det på att de inte fått den aktuella frågan.

För att vara behörig till ett nationellt program finns följande krav:

- Ett lägsta meritvärde från grundskolan om 80 poäng (motsvarar godkänt i åtta ämnen)
- Godkända betyg i matematik, engelska och svenska eller svenska som andraspråk

Ungefär hälften av eleverna som börjar på introduktionsprogram (49 procent) har 80 poäng eller mer i meritvärde. Poängmässigt skulle dessa elever kunna ha tillräckligt med godkända poäng för att bli behöriga till ett nationellt yrkesprogram, men saknar i princip alltid minst ett godkänt betyg i något av ämnena matematik, engelska, svenska eller svenska som andraspråk, vilket alltså behövs för att bli behörig till ett nationellt program. (Skolverket 2019)

Resultat

I det här kapitlet presenteras resultat för de nationella programmen år 2, introduktionsprogrammen totalt samt uppdelade i Intro-IPY och Intro-Språk (se faktaruta). Eleverna på introduktionsprogrammen fick besvara ett kortare formulär än eleverna på de nationella programmen år 2. Eleverna på Intro-Språk svarade på ett ännu kortare formulär än övriga. När eleverna på Intro-Språk inte redovisas i text eller tabell och figur beror det på att de inte har fått frågan.

Undersökningen på introduktionsprogrammen gick ut till samtliga klasser och årskurser. Eleverna på introduktionsprogrammen går ofta i årskursblandade klasser därför har det inte gått att välja ut motsvarande år 2 på introduktionsprogrammen som underlag till den här rapporten. Vi har därför valt att redovisa resultat för elever födda 2003 eller tidigare, vilket innebär att eleverna på introduktionsprogrammen fyllde minst 18 år det år som undersökningen genomfördes. Detta för att i möjligaste mån få en grupp som är åldersmässigt jämförbar med de elever som går på de nationella programmen år 2. Genom att inkludera även äldre elever från introduktionsprogrammet fick vi ett större underlag av introduktionselever, samtidigt som vi inte underskattade deras erfarenheter av ANTS genom att inkludera för unga elever. I tabell A redovisas antal elever i resultatredovisningen. Det ingick 4349 elever från de nationella programmen år 2 och 1184 elever från introduktionsprogrammen.

I samband med att eleverna besvarar undersökningen får lärarna besvara ett mindre antal

Tabell A. Antal elever som ingår i resultatredovisningen. 2021.

	Antal elever		
	Pojkar	Flickor	Alla
De nationella prog. år 2	2063	2236	4349
Introduktionsprog.	722	445	1184
Intro-IPY	380	208	591
Intro-Språk	342	237	593

frågor. I tabell B redovisas anledningarna, rapporterat av lärarna, till att eleverna inte varit närvarande på lektionen då undersökningen genomfördes. Det var en större andel frånvarande på introduktionsprogrammen jämfört med på de nationella programmen år 2. Skillnaden syns särskilt i andelen med ogiltig frånvaro: 3 procent på de nationella programmen år 2 och 11 procent på introduktionsprogrammen.

Tabell B. Frånvarande elever, rapporterat av lärarna. Procent. 2021.

	Giltig frånvaro (inkl sjukdom)	Ogiltig frånvaro
De nationella prog. år 2	16	3
Introduktionsprogrammen	23	11

Sociodemografisk sammansättning

För att få en uppfattning om gruppernas sociodemografiska sammansättning tittade vi först på ett antal så kallade bakgrundsvariabler: kön, åldersfördelning, utländsk bakgrund och föräldrarnas utbildningsnivå. Vi tittade även på hur eleverna trivdes i skolan och frekvens av ogiltig frånvaro i skolan.

Fördelningen av pojkar och flickor var jämn på år 2 på de nationella programmen. På introduktionsprogrammen var det däremot en större andel pojkar jämfört med flickor. Vad gäller ålder ser frågorna olika ut i de olika undersökningarna. På de nationella programmen år 2 vet vi enbart om elever fyllt 18 år eller inte. Det uppgav 30 procent av eleverna att de hade gjort. På introduktionsprogrammen fick eleverna istället svara på vilket år de var födda (tabell 2). Bland de som ingår i resultatredovisningen för den här rapporten var 23 procent på introduktionsprogrammet födda 2003, vilket innebär att de fyllde 18 år det år undersökningen genomfördes. Övriga 77 procent hade uppgett att de var födda tidigare. Fördelningen mellan de olika inriktningarna på introduktionsprogrammen såg relativt lika ut (se tabell 2). I den här jämförelsen var alltså eleverna på introduktionsprogrammen något äldre än de på de nationella programmen år 2.

Högst andel med föräldrar som studerat på universitet eller högskola återfanns i gruppen på de nationella programmen (72%). Denna siffra var betydligt lägre på introduktionsprogrammen (45%) och som lägst på Intro-Språk (42%), se tabell 1. Utländsk bakgrund har mätts genom att eleverna har svarat på var de, samt deras föräldrar, är födda. Av deras svar har vi skapat en variabel som visar om eleven är född i Sverige och har minst en förälder född i Sverige eller om eleven är född utanför Sverige eller har två utrikesfödda föräldrar². På de nationella programmen år 2 uppgav 19 procent att de var födda utanför Sverige eller hade två föräldrar födda utanför Sverige. På hela introduktionsprogrammet var motsvarande siffra 68 procent. Sett till de olika inriktningarna var motsvarande på Intro-Språk 95 procent och på Intro-IPY 60 procent (tabell 1). Det var med andra ord en betydligt högre andel elever som var födda utanför Sverige eller vars båda föräldrar var födda utanför Sverige på introduktionsprogrammen.

På de nationella programmen år 2 uppgav 4 procent att de trivdes ganska eller mycket dåligt i skolan. Denna siffra var högre på introduktionsprogrammen (7%). Den var högst på Intro-IPY med 8 procent medan den låg på 6 procent på Intro-Språk, se tabell 1. Överlag trivdes alltså eleverna bra i skolan, men jämfört med de nationella programmen år 2 var det en större andel på introduktionsprogrammen som uppgav att de inte trivdes bra. På frågan om eleven skolkar en gång i månaden eller oftare så var det 10 procent på de nationella programmen år 2 som uppgav detta, jämfört med över 20 procent på introduktionsprogrammen (tabell 1).

Sammanfattningsvis var det på introduktionsprogrammen, jämfört med de nationella programmen år 2:

- En större andel pojkar
- En större andel med utländsk bakgrund
- En mindre andel med föräldrar som studerat på universitet eller högskola
- En större andel som uppgav att de inte trivdes i skolan
- En större andel som uppgav ogiltig frånvaro

² Indelningen baseras på en av de indelningar Statistiska Centralbyrån använder sig av i redovisningar av utländsk bakgrund, se tex SCB, *Integration – utrikesfödda i gymnasieskolan*.

Alkohol

Alkoholkonsumtion bland svenska skolelever följs med flera mått. I den här rapporten presenteras andelen alkoholkonsumenter, intensivkonsumenter samt mängden alkoholrelaterade problem som eleverna har upplevt.

På de nationella programmen år 2 uppgav 67 procent av eleverna att de druckit alkohol de senaste tolv månaderna. Det är den definition som används i CAN:s nationella skolundersökning för att klassas som alkoholkonsument. Det var en större andel flickor (71 %) jämfört med pojkar (64 %) som svarade detta (tabell 4). På introduktionsprogrammen var det en betydligt lägre andel elever som klassades som alkoholkonsument; 28 procent. Mellan inriktningarna på introduktionsprogrammen var det en högre andel på Intro-IPY jämfört med Intro-Språk, 31 respektive 17 procent. Till skillnad från de nationella programmen år 2, var det en högre andel pojkar än flickor som var alkoholkonsumenter på introduktionsprogrammen.

Måttet intensivkonsumtion är till för att identifiera de som dricker stora mängder alkohol vid ett och samma tillfälle (tabell 5). Måttet syftar på drickande som leder till berusning. På de nationella programmen år 2 uppgav 19 procent (med en lika fördelning mellan pojkar och flickor) att de druckit en sådan mängd alkohol. På introduktionsprogrammen var det en betydligt lägre andel elever som uppgav det samma; 11 procent med en högre andel pojkar (13%) än flickor (7%). Sett till de olika inriktningarna var den lägsta andelen intensivkonsumenter på Intro-Språk (6%, jämfört med 12% på Intro-IPY).

Eleverna på de nationella programmen år 2 samt Intro-IPY fick även svara på om de, i samband med att de druckit alkohol, varit med om olika händelser eller gjort vissa saker som definieras som alkoholrelaterade problem (tabell 6). Frågorna innefattade olika typer och grad av allvarlighet. Det handlade till exempel om ägodelar förstörts eller om man har kört motorfordon i samband med alkoholkonsumtion. Eleverna på de nationella programmen år 2 uppgav att de varit med om i genomsnitt 1,8 alkoholrelaterade problem och eleverna på Intro-IPY uppgav i genomsnitt ett lägre antal problem (1,3).

Att det var en lägre andel alkoholkonsumenter på introduktionsprogrammen återspeglas med andra ord i andelen som intensivkonsumerat, samt mängden alkoholrelaterade problem som rapporterats.

Genom att bara titta på de elever som klassificerats som alkoholkonsumenter så framgår en något annorlunda bild. Bland alkoholkonsumenterna var andelen som intensivkonsumerat 28 procent på de nationella programmen år 2 och 34 procent på hela introduktionsprogrammet (tabell 7). Sett till de olika inriktningarna på introduktion så uppgav, bland alkoholkonsumenterna, 36 procent av eleverna på Intro-IPY och 27 procent av eleverna på Intro-Språk att de intensivkonsumerat minst en gång i månaden.

Det var en högre andel pojkar än flickor på samtliga program som uppgav att de intensivkonsumerat (bland alkoholkonsumenterna). Pojkarna på Intro-IPY sticker ut med 40 procent som intensivkonsumerat minst en gång den senaste månaden, se tabell 7.

Vad gäller antal alkoholrelaterade problem bland alkoholkonsumenter så redovisas de i tabell A. I tabellen redovisas även de olika typerna av problem och hur stor andel som uppgett dem. Tabellen är sorterad på mest frekvent rapporterade problem på Intro-IPY. För nästan samtliga alkoholrelaterade problem gäller att en större andel uppgett dem på Intro-IPY jämfört med på de nationella programmen år 2. Undantagen är "förstört saker eller kläder" och "blivit fotad eller filmad i en pinsam eller kränkande situation". Att en större andel elever av de som drack alkohol på Intro-IPY jämfört med på de nationella programmen, uppgett alkoholrelaterade problem återspeglas också i det genomsnittliga antalet rapporterade problem; eleverna på de nationella programmen år 2 rapporterade i genomsnitt 2,7 problem och på Intro-IPY 4,1 (tabell C och tabell 8)

Bland alkoholkonsumenter var det alltså samma eller en högre andel på introduktionsprogrammen som intensivkonsumerat jämfört med de nationella programmen år 2, samt fler antal rapporterade alkoholrelaterade problem.

Tabell C. Andel elever som upplevt olika typer av problem i samband med alkoholkonsumtion de senaste 12 månaderna samt antal rapporterade problem i genomsnitt. **Bland de som druckit alkohol** senaste 12 månaderna.

	Intro-IPY (n=287)	Nationella programmen år 2 (n=2931)
	%	%
Råkat i gräl	25	23
Tappat pengar eller andra värdesaker	21	16
Råkat ut för olycka eller skadats	21	17
Badat på djupt vatten	20	13
Råkat i slagsmål	20	7
Problem med förhållandet till vänner	20	11
Förstört saker eller kläder	19	25
Kört moped, bil eller annat motorfordon	17	12
Haft sex du ångrat dagen efter	16	13
Behövt uppsöka sjukhus eller akutmottagning	16	4
Blivit fotad/filmad i en pinsam/kränkande situation	15	18
Blivit utsatt för våld	12	6
Råkat i bråk med polisen	12	4
Medvetet skadat dig själv	11	4
Problem med förhållandet till föräldrar	10	8
Åkt moped/bil/motorfordon med berusad förare	10	10
Medvetet skadat någon annan	8	4
Blivit bestulen eller rånad	8	3
Antal rapporterade problem i genomsnitt	4,06	2,70

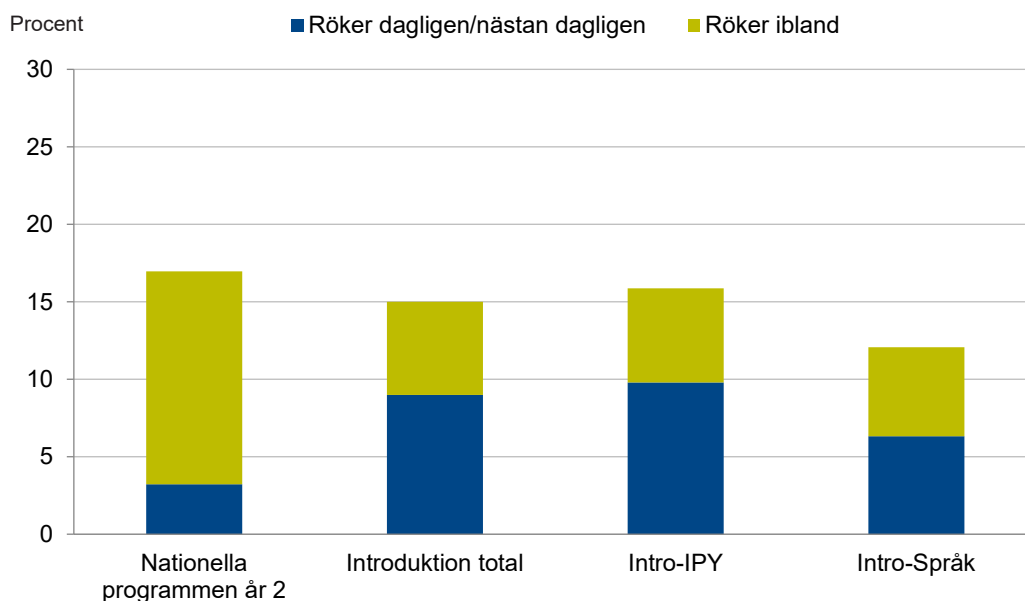
Tobak

I det här avsnittet redovisas elevernas erfarenheter av tobaksprodukter. I avsnittet används uttrycken frekventa respektive sporadiska tobaksanvändare. Med frekvent avses de som röker eller snusar dagligen eller nästan dagligen. Sporadiskt syftar på de som använder tobak ibland/på fest. För att klassificeras som rökare respektive snusare krävs att eleven uppgett att den rökt och/eller snusat under de senaste 12 månaderna, samt fortfarande gör det.

I tabell 9 och figur 1 presenteras andelen som röker (rökt under de senaste 12 månaderna och fortfarande gör det). Bland de som klassas som rökare ingår både sporadiska och frekventa rökare. På de nationella programmen år 2 klassades 17 procent som rökare. Nästan lika stor andel, 15 procent, återfanns på introduktionsprogrammen (16 % på Intro-IPY och 12% på Intro-Språk). En mer ingående granskning på siffrorna avslöjar dock att på de nationella programmen år 2 återfanns en högre andel sporadiska rökare jämfört med på introduktionsprogrammen. Omvänt återfanns en högre andel frekventa rökare på introduktionsprogrammen, 9 procent, jämfört med 3 procent på de nationella programmen år 2, se figur 1.

Även för snus gäller att de som klassas som snusare först har uppgett att de snusat under de senaste 12 månaderna och fortfarande gör det. Även här ingår både frekventa och sporadiska användare i begreppet ”snusare”.

På de nationella programmen år 2 klassades 23 procent som snusare (tabell 10) jämfört med 14 procent på introduktionsprogrammen (16 % på Intro-IPY och 6 % på Intro-Språk). Både på de nationella programmen år 2, så väl som på samtliga introduktionsprogram var det en högre andel pojkar än flickor som upp gav att de snusade. Det var vanligare att snusa frekvent än sporadiskt. På de nationella programmen år 2 upp gav 14 procent att de snusade varje dag eller nästan varje dag (frekvent snusning) jämfört med 8 procent på introduktionsprogrammen (10 % på Intro-IPY och 3 % på Intro-Språk). Sett till de olika inriktningarna på introduktionsprogrammet syntes skillnaden mellan frekvent och sporadiskt snusande på Intro-IPY men knappt på Intro-Språk.

Figur 1. Andel elever som uppgett att de röker. Procent. 2021.

Narkotika

I följande avsnitt presenteras användningen av narkotika bland eleverna på de nationella programmen år 2 jämfört med eleverna på introduktionsprogrammen. Inledningsvis redovisas hur stor andel som använt narkotika och därefter användningsmönster i termer av hur många gånger de som använt narkotika gjort det samt vilka typer av preparat som var vanligast bland eleverna med narkotikaerfarenhet.

I tabell D sammanfattas hur användningen av narkotika såg ut på de olika programmen. Bland eleverna på de nationella programmen år 2 hade 15 procent av eleverna någon gång använt narkotika. Narkotikaerfarenheten var lägre bland eleverna på introduktionsprogrammen, där 11 procent hade använt narkotika någon gång. Det var skillnader även inom introduktionsprogrammen, på Intro-IPY svarade 13 procent att de hade använt narkotika medan endast 6 procent av eleverna på Intro-Språk uppgav att de någon gång hade använt narkotika. Mönstret med högre prevalens bland eleverna på nationella programmen år 2, följt av Intro-IPY och Intro-Språk återfanns även för användning de senaste 12 månaderna. På samtliga program var det vanligare med narkotikaerfarenhet bland pojkar än bland flickor (tabell 11).

I tabell 12 beskrivs användningsmönstren bland eleverna som uppgett att de någon gång använt narkotika. Eftersom antalet som någon gång använt narkotika var för litet (n=42) på Intro-Språk redovisas inte dessa. Det var en större andel bland de narkotikaerna eleverna på de nationella programmen år 2 som uppgav månadsaktuell användning. Det var en knapp fjärdedel som uppgav det, jämfört med 15 procent bland eleverna på Intro-IPY. När det gäller användningsfrekvens framkom däremot att det var

vanligare bland eleverna på Intro-IPY som hade provat narkotika att ha använt narkotika mer än 20 gånger. Drygt en tredjedel av de som använt narkotika svarade att de hade använt narkotika mer än 20 gånger. Motsvarande andel på de nationella programmen år 2 var knappt en av fem av de som provat narkotika.

Eleverna som har svarat att de använt narkotika får en följdfråga om vilka narkotikapreparat de har använt. Oavsett program uppgav störst andel av dem med narkotikaerfarenhet att de enbart hade använt cannabis (hasch och/eller marijuana). Även om cannabis var mest förekommande på båda programmen, visade analysen också att det var en större andel som hade använt annan narkotika än cannabis på Intro-IPY jämfört med hur det såg ut på de nationella programmen år 2 (tabell 12).

Även om det var vanligare att ha använt narkotika bland eleverna på de nationella programmen år 2 var det, i termer av användningsfrekvens, alltså vanligare med en mer omfattande konsumtion bland de som väl testat narkotika på Intro-IPY. Det var också mer förekommande att ha använt något annat narkotikapreparat än cannabis.

Eleverna på de nationella programmen år 2 och på Intro-IPY fick också frågor om de någon gång (utan läkares ordination) använt narkotikaklassade receptbelagda läkemedel. Användning av sådana läkemedel beskrivs närmare i nästa avsnitt. Det är dock intressant att lägga samman resultaten för användningen av icke-förskrivna narkotikaklassade läkemedel och användningen av narkotika och på så sätt få ett totalmått på narkotikaerfarenheten. I tabell 13 presenteras den totala narkotikaanvändningen. Det framkom att det var 21 procent som hade använt narkotika

Tabell D. Andelen elever som använt narkotika någon gång, de senaste 12 månaderna respektive de senaste 30 dagarna efter program. 2021

	Aldrig	Senaste 30 dagarna	Senaste 12 månaderna	Någon gång
Nationella programmen år 2	84	4	10	15
Introduktionsprogrammen	87	2	5	11
Intro - IPY	86	2	6	13
Intro - Språk	92	2	3	6

och/eller icke-förskrivna narkotikaklassade läkemedel på de nationella programmen år 2. Bland eleverna på Intro-IPY hade 20 procent gjort det. När den icke-förskrivna användningen läggs till försvinner alltså nästan hela skillnaden mellan programmen som kunde ses när endast traditionell narkotika räknades in. Även 30-dagars prevalensen var på samma nivå i de båda grupperna (6 %), medan 12-månadesprevalensen var något lägre bland eleverna på Intro-IPY jämfört med de nationella programmen år 2.

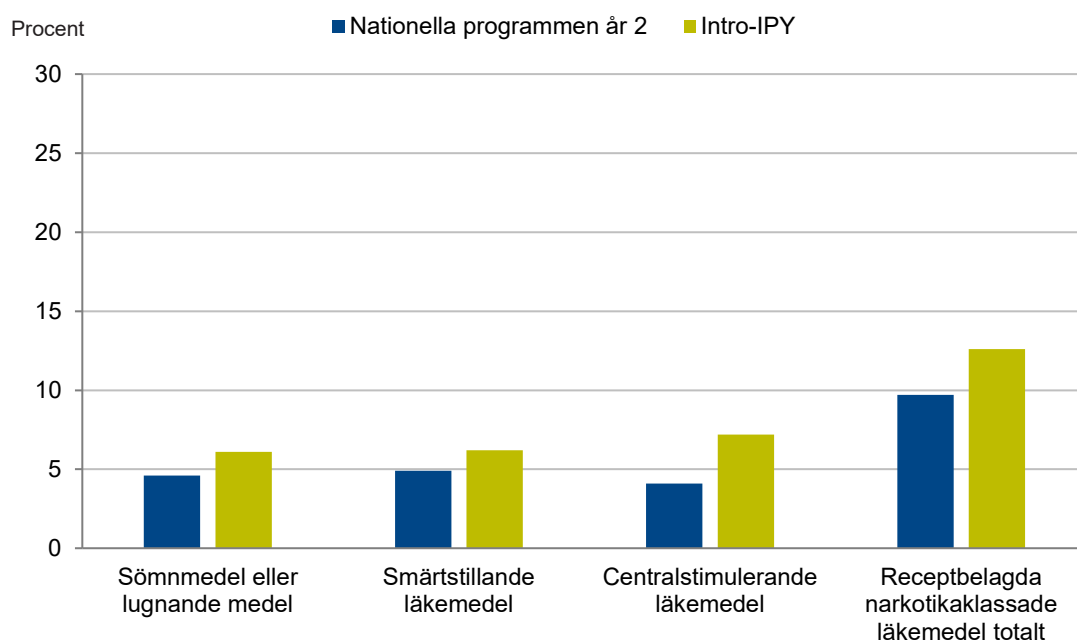
Läkemedel

I det här avsnittet beskrivs icke-förskrivna användning av narkotikaklassade läkemedel bland eleverna. De läkemedelstyper som efterfrågats var: narkotikaklassade läkemedel av typen sömn- och lugnande läkemedel (till exempel bensodiazepiner), smärtstillande läkemedel (till exempel Tramadol eller Citodon) respektive centralstimulerande läkemedel (till exempel Ritalin eller Concerta). Eftersom frågorna inte ställdes till eleverna på Intro-Språk jämförs endast Intro-IPY och de nationella programmen år 2.

På de nationella programmen år 2 hade 10 procent använt narkotikaklassade läkemedel på ett icke-förskrivet sätt någon gång. Nivån var högre på Intro-IPY, där 13 procent svarade att de någon gång använt minst en av de efterfrågade narkotikaklassade läkemedelstyperna utan läkarordination. På de nationella programmen år 2 var läkemedel av typen sömn- eller lugnande medel, samt smärtstillande medel vanligast.

5 procent uppgav att de någon gång använt dessa läkemedelstyper. På Intro-IPY, var motsvarande nivå 6 procent. Bland eleverna på Intro-IPY var centralstimulerande läkemedel istället vanligast. Att ha använt den här typen av läkemedel på ett icke-förskrivet sätt uppgick till 7 procent. På de nationella programmen år 2 hade 4 procent någon gång använt centralstimulerande läkemedel utan läkares ordination (figur 2).

Livstidsprevalensen för användningen av narkotikaklassade läkemedel var alltså högre bland eleverna på Intro-IPY. Dessa skillnader var inte lika uttalade för 12-månadersprevalensen, även om det var fortfarande mer förekommande bland

Figur 2. Andelen elever som använt receptbelagda narkotikaklassade läkemedel utan läkarordination någon gång, 2021.

eleverna på Intro-IPY att ha använt narkotikaklassade läkemedel på ett icke-förskrivet sätt. 8 procent hade gjort det under de senaste 12 månaderna, jämfört med 7 procent på de nationella programmen år 2. Inte heller skillnaden i användningen av centralstimulerande läkemedel var lika påtaglig ur ett 12-månadersperspektiv (tabell 15)

I tabellbilagan redovisas även resultaten uppdelat på pojkar och flickor. I tabell 14 framkommer att skillnaden mellan pojkar och flickor var tydligast vad gäller erfarenhet av centralstimulerande läkemedel. Pojkarna låg på en högre nivå på båda programmen. När det gällde sömn- eller lugnande medel samt smärtstillande medel var det, i de flesta fall, något vanligare bland flickor (tabell 14).

Sett till livstidserfarenheten av icke-förskrivna läkemedelsanvändning var samtliga narkotikaklassade läkemedelstyper alltså vanligare bland eleverna på Intro-IPY. Tydligast var den här skillnaden för centralstimulerande läkemedel.

Spel

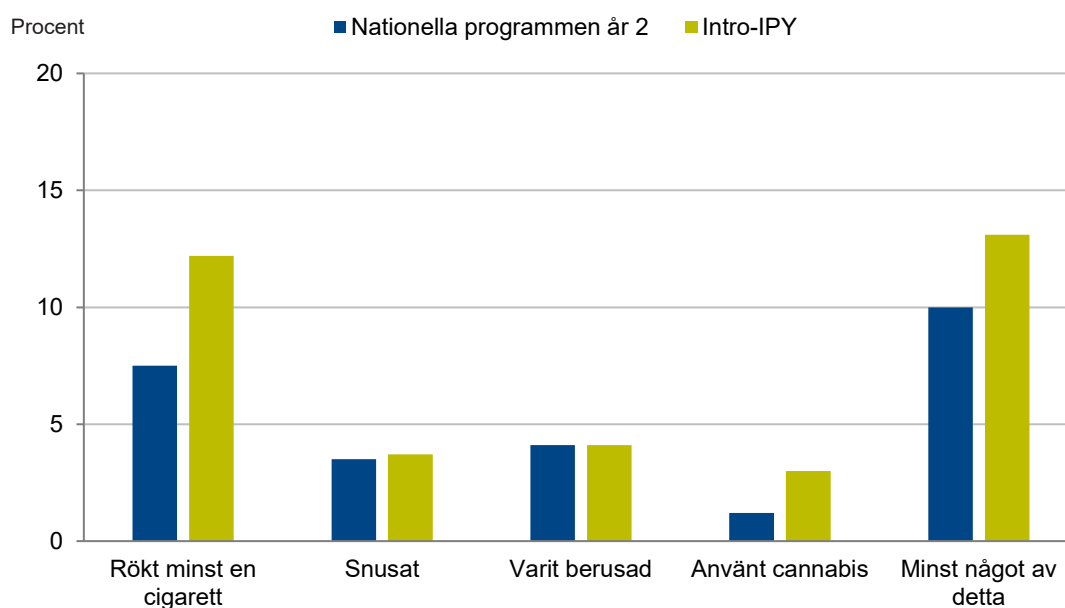
I detta avsnitt presenteras en jämförelse mellan programmen vad gäller att ha spelat om pengar de senaste 12 månaderna samt senaste 30 dagarna. Frågan om spel om pengar fick endast eleverna på de nationella programmen år 2 samt Intro-IPY svara på. På de nationella programmen år 2 uppgav 22 procent att de spelat om pengar de senaste 12 månaderna. Det var en större andel pojkar (33%) än flickor (10%), se tabell 16. Det var en betydligt lägre andel i Intro-IPY som uppgett att de spelat om pengar de senaste 12 månaderna; 15 procent av samtliga (varav 19 % pojkar och 7% flickor). En lägre andel uppgav att de spelat om pengar de senaste 30 dagarna; 10 procent på de nationella programmen år 2 och 7 procent på introduktionsprogrammen. Även för detta mått med kortare tidsperspektiv, var det tydligt att det var en större andel pojkar än flickor som spelat om pengar. Att ha spelat om pengar var med andra ord vanligare bland elever på de nationella programmen år 2 jämfört med Intro-IPY.

Debutålder

I följande avsnitt redovisas hur vanligt det var att ha gjort en tidig substansdebut på de nationella programmen år 2 respektive Intro-IPY. Med tidig substansdebut menas här att ha debuterat med tobak, cannabis eller att ha druckit sig berusad före 14 års ålder.

Störst andel hade gjort en tidig tobaksdebut i form av att ha rökt minst en cigarett. På de nationella programmen år 2 var det 8 procent som uppgav att de hade provat att röka före 14 års ålder. På Intro-IPY var nivån betydligt högre, 12 procent (figur 3). Dessa resultat är till viss del i linje med hur rökvanorna såg ut på respektive program. Att vara rökare var visserligen ungefär lika vanligt på Intro-IPY som på de nationella programmen år 2, men det var betydligt vanligare med frekvent rökning bland eleverna på Intro-IPY. En tidig berusningsdebut rapporterades av 4 procent av eleverna på både de nationella programmen år 2 och Intro-IPY. Samma nivåer syntes för en tidig snusdebut. När det gällde tidig snusdebut fanns tydliga skillnader mellan pojkar och flickor. På båda programmen var det betyd-

ligt vanligare bland pojkar att ha provat snus före 14 års ålder. På Intro-IPY var det skillnader mellan pojkar och flickor även för tidig berusningsdebut, men tvärtom hur det såg ut för snus, var tidig berusning vanligare bland flickor (tabell 17). Minst förekommande var att ha gjort en tidig cannabisdebut. På de nationella programmen år 2 var det endast 1 procent som hade gjort det innan de fyllt 14. Motsvarande siffra bland eleverna på Intro-IPY var 3 procent. Andelen som debuterat tidigt med något av ovanstående var störst bland eleverna på Intro-IPY (13 %). Bland eleverna på de nationella programmen år 2 uppgav 1 av 10 att de hade gjort substansdebut före 14 års ålder.

Figur 3. Andelen elever som debuterat med respektive beteende innan 14 års ålder. 2021

ANT – erfarenhet bland unga i 17–18 årsåldern

Ett ytterligare syfte med detta projekt var att få en mer komplett bild av alkohol-, narkotika- och tobaksanvändningen bland unga i 17–18 års åldern. Detta gjordes genom att slå ihop resultaten från elever på år 2 på de nationella programmen med de från elever på introduktionsprogrammen. Som tidigare beskrivits, går eleverna på introduktionsprogrammen ofta i årskursblandade klasser vilket försvårar möjligheten att välja ut ett särskilt år på introduktionsprogrammen. I denna rapport har vi därför valt att redovisa svar från de elever som uppgett att de är födda 2003 eller tidigare. Eleverna på introduktionsprogrammen fyllde med andra ord minst 18 år det år som undersökningen genomfördes. På de nationella programmen år 2 fyller eleverna i allmänhet 18 år, även om vissa kan vara yngre och andra äldre.

Detta avsnitt fokuserar på vad som händer med de prevalenser för alkohol, narkotika och tobak som rapporterats i CAN:s nationella skolundersökning 2021 (Gripe (red) 2021), men även i denna rapport, när elever från introduktionsprogrammen inkluderas i resultaten.

I tabell 18 och figur 4 ser vi, som även tidigare redovisats, att 67 procent av eleverna på de nationella programmen år 2 och 28 procent av eleverna på introduktionsprogrammen klassats som alkoholkonsumenter. Eleverna på introduktionsprogrammen utgör 9 procent av samtliga år 2 elever på gymnasiet och trots att introduktionseleverna utgör en relativt liten del av totalen så sjunker den genomsnittliga andelen alkoholkonsumenter till 64 procent.

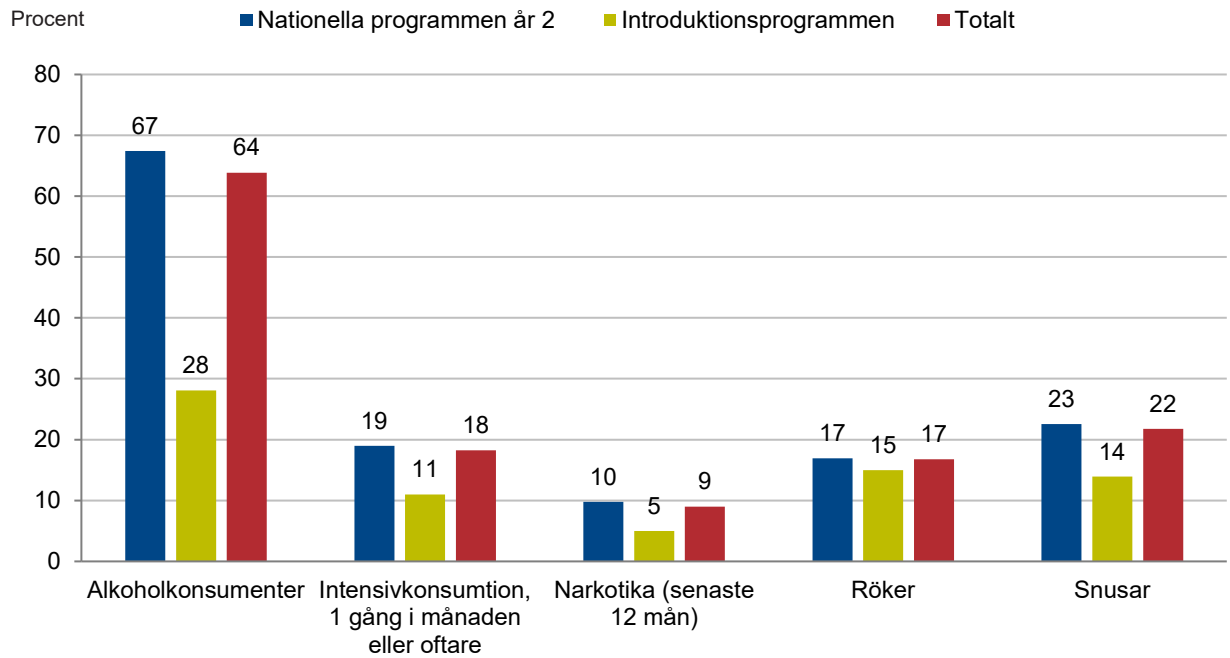
Samma mönster går att se bland de som uppgett att de intensivkonsumerat alkohol. 19 procent på de nationella programmen år 2 uppgav att de intensivkonsumerat jämfört med 11 procent på introduktionsprogrammen. När resultaten vägs samman landar den totala siffran för samtliga elever på 18 procent som intensivkonsumerat minst en gång i månaden. Tidigare i rapporten har det lyfts att det var en högre andel intensivkonsumenter bland alkoholkonsumenterna på introduktionsprogrammen jämfört med på de nationella programmen år 2. Den högre

prevalensen av intensivkonsumenter bland alkoholkonsumenterna bland elever på introduktionsprogrammen påverkade dock inte nivån på den genomsnittliga prevalensen för den sammanlagda gruppen (ej redovisat i tabell).

Vidare så var det 17 procent på de nationella programmen år 2 som klassades som rökare (vilket alltså inkluderar både sporadiska och frekventa rökare). Motsvarande nivå på introduktionsprogrammen var endast något lägre, 15 procent. Vad gäller rökning så påverkades inte heller totalnivån av att inkludera eleverna på introduktionsprogrammet (figur 4). För snusning gick det att se större skillnad mellan de nationella programmen år 2 och introduktionsprogrammen. 23 procent klassades som snusare på de nationella programmen år 2 och på introduktionsprogrammen var det betydligt lägre, 14 procent. Skillnaden hade dock en mycket liten påverkan på den totala prevalensen. Den genomsnittliga andelen för hela gruppen landade på 22 procent.

Att ha använt narkotika under de senaste 12 månaderna var mer förekommande på de nationella programmen år 2, där 10 procent hade gjort det, jämfört med hur det såg ut på introduktionsprogrammen där 5 procent svarade att de hade använt narkotika under de senaste 12 månaderna. När dessa resultat vägdes samman blev nivån 9 procent, vilket alltså var något lägre än nivån som uppmättes om endast eleverna på de nationella programmen år 2 inkluderades.

Sammanfattningsvis så uppmättes lägre erfarenhet av alkohol, narkotika och tobak på introduktionsprogrammen jämfört med på de nationella programmen år 2. När eleverna på introduktionsprogrammet räknades samman med elever på de nationella programmen år 2 för att visa en total siffra för unga i 17–18 års åldern sjönk prevalensen för samtliga mått bortsett från andel rökare. Störst påverkan var det på andelen alkoholkonsumenter.

Figur 4. Andelen elever som använt alkohol, tobak och narkotika på de nationella programmen år 2, introduktionsprogrammen samt sammanslaget. 2021.

Avslutande kommentar

Som tidigare beskrivits var ett syfte med rapporten att få en uppfattning om förekomsten av alkohol, narkotika, tobak och spel om pengar (ANTS) bland elever på introduktionsprogrammen, eftersom de vanligtvis inte ingår i skolundersökningar om substansanvändning. För att sätta dessa resultat i ett sammanhang jämfördes de med resultat från eleverna på de nationella programmen år 2.

Resultaten i den här rapporten visade att det fanns betydande skillnader mellan programmen. Det var en lägre andel på introduktionsprogrammen än på de nationella programmen år 2, som klassades som alkoholkonsumenter, som intensivkonsumerade samt som rapporterade alkoholrelaterade problem än det var på de nationella programmen år 2. Det var även en mindre andel som använt narkotika och tobak på introduktionsprogrammen samt som spelat om pengar.

En närmare granskning avslöjade dock en mer komplex bild. När de som klassats som alkoholkonsumenter analyserades närmare, framkom det att det var en större andel intensivkonsumenter på introduktionsprogrammen jämfört med på de nationella programmen år 2. Det var även ett större antal alkoholrelaterade problem bland de som druckit alkohol på introduktionsprogrammen jämfört med de nationella programmen år 2. En liknande bild framträdde även vad gällde narkotikaanvändningen, nämligen att bland de som använt narkotika var det en större andel på introduktionsprogrammen som använt narkotika flera gånger. Det var även en större andel som använt annan narkotika än cannabis. Vad gällde rökningen gick det att se att det var vanligare att elever på introduktionsprogrammen debuterat med rökning före 14 års ålder. Bland de som rökte var det också vanligare att röka ofta, jämfört med eleverna på de nationella programmen i år 2.

Det framkom med andra ord att användningen av alkohol, narkotika och tobak var generellt lägre på introduktionsprogrammen. Men genom att titta närmare på de med erfarenhet av de olika substanserna, var tendensen att användningen var mer omfattande.

Ett annat resultat som stack ut var att användningen av icke-förskrivna narkotikaklassade läkemedel var mer utbredd på introduktionsprogrammen, särskilt sett till livstidsprevalensen, alltså om eleven använt någon gång. När detta slogs samman med övrig narkotika, var prevalenserna vad gällde narkotika mellan introduktionsprogrammen och de nationella programmen år 2 mer lika varandra.

Det framstår som att användningen av framför allt alkohol, men till viss del även tobak och narkotika, på introduktionsprogrammen var mer polariserad än den var på de nationella programmen år 2. Polariseringen tar sig uttryck genom att eleverna på introduktionsprogrammen demonstrerar två ytterligheter. Exempelvis att en stor andel inte dricker alkohol alls, medan bland de som dricker dricks det i större utsträckning. Det går i nuläget bara att spekulera om varför det ser ut så. En förklaring kan ligga i det större åldersspannet på introduktionsprogrammet. Som tidigare beskrivits hade introduktionseleverna en högre genomsnittsålder än eleverna på de nationella programmen år 2. Vi vet sedan tidigare att andelen som använder alkohol, narkotika och tobak ökar med åldern (Gripe (red) 2021). Det är därför rimligt att förutsätta en större variation av användningen i ett större åldersspann av elever. Ytterligare en förklaring kan ligga i att eleverna börjar på introduktionsprogrammen av relativt skilda anledningar. Det kan föra med sig olika sammansättningar av faktorer som påverkar om och hur eleven använder alkohol, narkotika och tobak. Medan vissa elever inte har godkänt i något, eller mycket få, av grundskolans ämnen, har andra endast något enstaka betyg att läsa upp. Andra är nyanlända som nyss kommit till Sverige. Det är med andra ord troligt att gruppen är mycket mer heterogen jämfört med eleverna på de nationella programmen, vilket kan vara ytterligare en anledning till att användningen ser olika ut.

Ett ytterligare syfte med rapporten var att se hur de tidigare redovisade nivåerna av alkohol, narkotika och tobak på år 2 på de nationella programmen påverkades om resultat från eleverna på introduktionsprogrammen inkluderades.

För att göra denna jämförelse slogs elever på de nationella programmen år 2 samman med elever på introduktionsprogrammen. Jämförelsen var endast möjlig för ett mindre antal variabler som rörde alkohol, narkotika och tobak. För samtliga gällde att nivåerna var lägre på introduktionsprogrammen jämfört med år 2 på de nationella programmen. Detta ledde till att sett till den sammanslagna gruppen av elever så uppmättes en lägre andel alkoholkonsumenter. Även andelen som använt narkotika de senaste 12 månaderna och andelen som klassades som snusare sjönk något. Det fanns med andra ord inga tecken på att den generella nivån av ANT-erfarenhet i gruppen av elever i gymnasiet år 2 skulle öka om introduktionseleverna inkluderades. Här kan nämnas att bortfallet, antal klasser samt elever som inte deltog, på introduktionsprogrammen var större än på de nationella programmen. Men även om vi skulle nå samtliga elever på introduktionsprogrammen och även om de eleverna hörde till konsumenterna av alkohol, narkotika eller tobak på introduktionsprogrammet, är det osannolikt att det skulle påverka totalmättet i någon större utsträckning.

Vidare kan sägas att den självrapporterade upplevelsen av hur eleverna trivdes på skolan var sämre på introduktionsprogrammen. Även den självrapporterade ogiltiga frånvaron var högre på introduktionsprogrammen jämfört med på de nationella programmen i år 2. Detta stämde överens med lärarnas rapportering om en högre andel med ogiltig frånvaro på introduktionsprogrammen jämfört med på de nationella programmen år 2. Detta var dock ett rätt väntat resultat, då eleverna på introduktionsprogrammen i stor utsträckning går där för att de inte gått ut grundskolan med fullständiga betyg. Det framstår alltså rimligt att tänka sig att ogiltig frånvaro och i viss mån mindre trivsel återfinns i den gruppen av elever.

När det gäller introduktionseleverna tyder bortfallet, det vill säga klasser som inte deltog och elever som inte var i skolan, på att det finns en större andel elever jämfört med på de nationella programmen, som inte går att nå eller är svåra att nå via skolan. Bortfallet av klasser kan dock ha

påverkats av de praktiska svårigheterna kring att nå elever på introduktionsprogrammen. I många fall går eleverna inte ihop i en klass utan har individuella studieplaner och klasserna är på grund av det ofta väldigt små, vilket troligen försvårar för skolpersonal att genomföra undersökningen. Det är också ett stort antal olika modersmål bland eleverna på Intro-Språk, och formuläret var endast översatt till fyra olika språk utöver svenska. Trots det större bortfallet anser vi att vi, med stor hjälp av skolpersonalen, ändå nått ut till en viktig grupp elever som sällan inkluderas i den här typen av undersökningar.

Sammantaget visade resultaten från den här rapporten att det var en lägre andel som använt alkohol, narkotika och tobak på introduktionsprogrammen jämfört med på de nationella programmen år 2. Resultaten visade också att det fanns en grupp elever på introduktionsprogrammet som hade en mer omfattande konsumtion av alkohol, narkotika och tobak, samt en större problembörda vad gällde alkohol. Den här typen av mönster kan motivera riktade preventionsinsatser utöver allmänpreventiva åtgärder. Framöver hoppas vi kunna vidga perspektivet ytterligare genom att göra mer ingående analyser för att därmed öka kunskapen om eleverna på introduktionsprogrammen.

Material och beräkningar

Varje år genomför CAN, på uppdrag av Socialdepartementet, frågeundersökningar om skolungdomars erfarenheter av bland annat alkohol och andra droger i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet. Undersökningen har genomförts årligen sedan 1971. I denna årliga undersökning ingår vanligtvis inte gymnasiets introduktionsprogram. Därför gjordes en extra satsning 2021 för att öka kunskapen om ANT-vanorna bland elever på introduktionsprogrammen i Sverige. I det här avsnittet ges en beskrivning av hur undersökningen har genomförts, samt av bortfallet.

Genomförandet

För den årliga skolundersökningen på de nationella programmen år 2 görs varje år ett slumpmässigt urval om 350 skolor i årskursen. Urvalet är stratifierat utifrån Sveriges län och förfarandet med stratifieringen görs för att möjliggöra en översampling av län med få invånare. Vad gäller urvalet för introduktionsprogrammen, gjordes även där ett slumpmässigt urval men om 70 skolor med introduktionsprogram. För att undvika för små undersökningenheter, som skulle kunna riskera att eleverna fick en minskad känsla av anonymitet, ingick bara skolor med minst 20 inskrivna studenter på introduktionsprogrammen i urvalsramen. Undersökningen erbjöds därefter till samtliga elever på de slumpmässigt utvalda introduktionsprogrammen.

Innan undersökningsmaterialet skickades ut informerades rektorerna på de utvalda skolorna om undersökningens syfte och genomförande. Undersökningen genomfördes digitalt mellan skolornas sportlov och valborg. Lärarna på introduktionsprogrammen fick i förhand välja mellan ett formulär som var på svenska och engelska eller ett mycket kortare formulär som var översatt till engelska, somaliska, arabiska och dari. Genom att göra det sistnämnda formuläret väldigt kort var vår förhoppning att också elever med mindre kunskaper i något av nämnda språk skulle klara av att besvara enkäten. Det finns fyra introduktionsprogram: programinriktat val, yrkesintroduktion, individuellt val samt språkintröduktion. De elever vars lärare valt det kortare och översatta formuläret är de elever som definierats gå i någon form av språkintröduktion.

Enligt CAN:s instruktioner ska enkäten besvaras i klassrummen under skrivningsliknande förhållanden. För att skydda elevernas anonymitet används deras svar endast för statistiska bearbetningar. Inga resultat från enskilda klasser redovisas. Detta informeras eleverna om. Eleverna får dra en lapp med ett engångslösenord för att logga in på enkäten. Lösenordet är kopplat till en klass men inte till en enskild individ. Eleverna får även information om att medverkan inte är obligatorisk. De kan avstå medverkan genom att skicka in webbformuläret tomt. Skolorna informerades om att undersökningen skulle fyllas i på plats i skolan. En anpassning som gjordes på grund av covid-19 pandemin var att, om undervisning på plats i skolan skedde i exempelvis halvklass, tilläts en klass besvara enkäten i omgångar.

För att minska risken att eleverna inte svarar sanningsenligt genomförs undersökningen anonymt. Vid genomförandet av enkäten ska en lärare vara närvarande för att se till att undersökningen genomförs enligt instruktionerna från CAN och motverka störande moment. Detta ger dock ingen fullständig garanti för att en del inte angett en över- eller underkonsumtion av alkohol, narkotika eller andra droger. Denna problematik kan delvis hanteras med hjälp av tvättning av data, åtminstone i de fall uppenbar överrapportering förekommit (se Gripe I (2013). *Så görs CAN:s skolundersökning* för beskrivning av hur tvätt görs i CAN:s nationella skolundersökningar). Tvätt av data från undersökningen på introduktionsprogrammen genomfördes på samma vis, i den utsträckning det var möjligt (formuläret på introduktionsprogrammen innehöll ett färre antal frågor/variabler).

Bortfall

Bortfallet utgörs av de personer som skulle ha besvarat enkäten, men som av olika anledningar inte gjorde det. I skolundersökningar finns i regel två huvudtyper av bortfall. Den ena utgörs av de klasser som inte deltog i undersökningen (här även kallat klassbortfall) och den andra av de elever som var frånvarande i samband med datainsamlingen (elevbortfall).

Varje år är det ett antal skolor som kommer med i urvalsramen som inte skulle ha varit med, exempelvis för att skolan lagts ned. Av den anledningen korrigeras urvalsramen i efterhand och antalet skolor blir något färre.

Av de 70 skolor med introduktionsprogram som slumpmässigt drogs att delta i undersökningen gick undersökningen ut till 65. På de 65 skolorna fick vi inrapporterat 403 klasser. För att undvika att eleverna svarade i för små enheter och därmed riskerade att äventyra deras känsla av anonymitet slogs mycket små klasser ihop så att lägsta antalet elever i en klass var 4 stycken. Efter denna hopslagning bestod urvalet av 366 klasser. För 130 av dessa klasser bedömde lärarna att eleverna behövde det kortare översatta formuläret. Övriga klasser fick det något längre formuläret. På de nationella programmen år 2 var det 350 skolor som slumpmässigt valdes ut. Undersökningen gick ut till 340 skolor.

Som går att se i tabell E var klassbortfallet större på introduktionsprogrammen jämfört med på de nationella programmen år 2, 44 procent jämfört med 26 procent. Bra att komma ihåg här är att eleverna på introduktionsprogrammen vanligtvis går i betydligt mindre klasser än på de nationella programmen. Av de 65 skolor som undersökningen gick ut till fick vi svar från 43, med andra ord en svarsfrekvens på skolnivå på 66 procent. Det var även ett större elevbortfall på introduktionsprogrammen, 33 procent jämfört med 19 procent på de nationella programmen år 2.

Tabell E. Klassbortfallet. Samt elevbortfallet i de medverkande klasserna. Procent. 2021.

	Klassbortfall ^{a)}	Elevbortfall ^{b)}	Bortsorterade formulär
De nationella programmen år 2	26	19	1
Introduktionsprogrammen	44	33	0

a) Klasser som ej deltagit

b) Frånvarande elever i medverkande klasser inklusive elever som avstått från att delta.

Viktning

För den årliga skolundersökningen på de nationella programmen viktas datamaterialet baserat på länstillhörighet samt kön (pojkar respektive flickor). För introduktionsprogrammen, vars urval inte var länsstratifierat, gäller att datamaterialet viktades på kön (pojkar respektive flickor). Det kan även påpekas att även om viktning är nödvändig, eftersom urvalet är icke-proportionellt och dessutom kompenserar för eventuella skevheter i bortfallet, så påverkar viktningförändringen i mycket liten utsträckning de redovisade resultaten.

För att kunna jämföra resultat mellan våra olika grupper av elever; elever på de nationella programmen år 2, elever på Intro-IPY samt elever på Intro-Språk, gäller det att vi har en storlek på respektive grupp som stämmer överens med verkligheten. Med hjälp av statistik från Skolverket på antal elever per program visade det sig att vi hade en oproportionellt högre andel introduktionselever jämfört med elever på de nationella programmen, samt en högre andel elever på Intro-Språk jämfört med Intro-IPY jämfört med den faktiska relationen. Eftersom ett tydligt syfte med rapporten var dels att titta på hela gruppen introduktionselever (Intro-IPY och Intro-Språk sammanslaget), dels att slå samman gruppen introduktionselever med elever på de nationella programmen år 2, för att redovisa den gemensamma prevalensen, viktades resultaten för att möjliggöra detta.

Variabelkonstruktion

En del i processen av databearbetning är att skapa variablerna som behövs för redovisningen och analysen. Till grund för den här rapporten ligger tre olika formulär; ett för de nationella programmen år 2, ett för Intro-IPY samt ett för Intro-Språk. Frågorna som använts i denna rapport är i stort sett identiska mellan frågeformulärens. Det är störst antal frågor i det förstnämnda formuläret och minst antal i det sistnämnda formuläret. Eftersom frågorna var identiska mellan formulärens har de också bearbetats på samma vis. Bearbetningen av variabler går att se i Gripe (2013). En fråga som var ny för i år (i samtliga formulär) var den om utländsk bakgrund. Eleverna fick svara på var de var födda samt var deras respektive förälder var född, i tre separata frågor. Indelningen gjordes på så sätt att kategorierna blev "född i Sverige med minst en förälder född i Sverige" samt "född utanför Sverige eller har två föräldrar födda utanför Sverige".

Referenser

Agardh, E, U. Boman, and P. Allebeck. 2014. Hur stor del av Sveriges sjukdomsburda orsakas av alkohol, narkotika och tobaksrökning? -Kartläggning utifrån "DALY-metoden" 1990–2010. In. Stockholm: Karolinska Institutet: Department of Public Health Sciences.

Gauffin, K., T. Hemmingsson, and A. Hjern, (2013)a The effect of childhood socioeconomic position on alcohol-related disorders later in life: a Swedish national cohort study. *J Epidemiol Community Health*, 2013. 67(11): p. 932-8.

Gauffin, K., et al., (2013)b Childhood socio-economic status, school failure and drug abuse: a Swedish national cohort study. *Addiction*, 2013. 108(8): p. 1441-9.

Kuntsche, E., et al.,(2013) Not early drinking but early drunkenness is a risk factor for problem behaviors among adolescents from 38 European and North American countries. *Alcohol Clin Exp Res*, 2013. 37(2): p. 308-14.

Lennartsson, C., et al.,(2018) Social class and infirmity. The role of social class over the life-course. *SSM Popul. Health*, 2018. 4: p. 169-177.

Folkhälsomyndigheten (2022) Risk- och skyddsfaktorer för alkohol, narkotika, tobak och spel om pengar hos barn och unga. Så utvecklar vi ett hållbart förebyggande arbete inom området alkohol, narkotika, tobak och spel om pengar (ANTS) med stöd av kunskap om risk- och skyddsfaktorer. Artikelnummer 22050. Folkhälsomyndigheten.

Gripe I (2013). Så görs CAN:s skolundersökning. En genomgång av praktiskt genomförande och metodologi. Rapport 135. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Gripe (red) (2021). Skolelevers drogvänor 2021. CAN rapport 205. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

SCB (2017), S.C.S.S., Unga utanför? Så har det gått på arbetsmarknaden för 90-talister utan fullföljd gymnasieutbildning, i Temarapport 2017:4 utbildning och arbete 2017: SCB, avdelningen för befolkning och välfärd.

Skolverket (2019) : RAPPORT 2019:484 Introduktionsprogram, eleverna och deras sysselsättning efteråt. Skolverket.

Skolverket (2021) BESKRIVANDE statistik. Betyg- och studieresultat i gymnasieskolan år 2021. Stockholm

Skolverket (2020) Elever i gymnasieskolan läsåret 2020/21. Beskrivande statistik. Dnr 2020:798

WHO 2010. Global strategy to reduce the harmful use of alcohol. World Health Organization. ISBN 978 92 4 159993 1

WHO 2014. Global status report on noncommunicable diseases 2014. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/148114>

Digitala källor

Skolverket.se 2022 april <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/arkiverade-statistiknyheter/statistik/2021-03-11-statistik-over-gymnasieskolans-elever-2020-21>

Tabell 1. Bakgrundsvariabler, utifrån vad eleverna svarat. Procent. 2021

	Kön		Utländsk bakgrund		Föräldrars utbildningsnivå		Skoltrivsel		Ogiltig frånvaro		
	Pojkar	Flickor	Född i Sverige och minst en förälder född i Sverige	Född utrikes/ två utrikes födda föräldrar	Minst en föräldrar studerat på universitetet eller högskola	Mycket/ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska/ Mycket dåligt	Aldrig	Någon gång per termin	En gång i månaden eller oftare
Nationella programmen år 2	51	48	78	19	72	83	12	4	75	15	10
Introduktionsprogrammen	63	36	22	72	45	78	14	7	66	12	21
Intro - IPY	64	35	27	65	46	77	14	8	66	13	21
Intro - Språk	58	40	3	96	42	83	11	6	67	9	22

Tabell 2. Ålder på introduktionsprogramme. Procent. 2021

	Född år		
	2003	2002	2001 eller tidigare
Introduktionsprogrammen	23	34	44
Intro - IPY	22	34	44
Intro - Språk	24	35	41

Tabell 3. Andelen elever som druckit alkohol någon gång, de senaste 12 månaderna respektive de senaste 30 dagarna efter kön och program. 2021.

	Aldrig			Senaste 30 dagarna			Senaste 12 månaderna			Någon gång			Ej svar		
	Pojkar	Flickor	Alla	Pojkar	Flickor	Alla	Pojkar	Flickor	Alla	Pojkar	Flickor	Alla	Pojkar	Flickor	Alla
Nationella programmen år 2	29	25	27	42	48	45	64	71	67	70	75	72	1	0	1
Introduktionsprogrammen	59	70	63	16	10	14	31	23	28	39	29	35	2	1	1
Intro - IPY	56	67	60	18	12	16	34	26	31	42	33	39	2	0	1
Intro - Språk	69	83	75	12	4	9	21	12	17	29	16	24	1	1	1

Tabell 4. Andelen alkoholkonsumenter^{a)} efter kön och program. 2021.

	Icke-konsumenter			Konsumenter			Ej svar		
	Pojkar	Flickor	Alla	Pojkar	Flickor	Alla	Pojkar	Flickor	Alla
Nationella programmen år 2	35	29	32	64	71	67	1	0	1
Introduktionsprogrammen	67	77	71	31	23	28	2	1	1
Intro - IPY	64	74	67	34	26	31	2	0	1
Intro - Språk	78	87	82	21	12	17	1	1	1

a) Alkoholkonsument definieras som att alkoholkonsumtion förekommit under de senaste 12 månaderna.

Tabell 5. Andelen elever som, under de senaste 12 månaderna intensivkonsumerat^{a)}, efter kön och program. 2021.

	Minst 1 gång/månad			Ej svar		
	Pojkar	Flickor	Alla	Pojkar	Flickor	Alla
Nationella programmen år 2	19	19	19	2	1	1
Introduktionsprogrammen	13	7	11	3	1	2
Intro - IPY	15	8	12	3	1	2
Intro - Språk	7	4	6	3	1	2

a) Intensivkonsumtion definieras som att vid ett och samma tillfälle druckit alkohol motsvarande minst fyra stora burkar starköl/ starkcider eller 25 cl sprit eller en helflaska vin eller sex burkar folköl.

Tabell 6. Antal alkoholrelaterade problem i genomsnitt. Efter kön och program. 2021.

	Pojkar	Flickor	Alla
Nationella programmen år 2	1,79	1,87	1,82
Intro - IPY	1,38	1,08	1,27
Intro - Språk	.	.	.

Tabell 7. Andelen elever som, under de senaste 12 månaderna intensivkonsumerat^{a)}, efter kön och program. 2021. **Bland alkoholkonsumenter.**

	Minst 1 gång/månad			Ej svar		
	Pojkar	Flickor	Alla	Pojkar	Flickor	Alla
Nationella programmen år 2 n= 2931	29	26	28	1	1	1
Introduktionsprogrammen n= 287	37	26	34	2	2	2
Intro - IPY n= 185	40	26	36	1	2	1
Intro - Språk n= 102	28	26	27	4	3	4

a) Intensivkonsumtion definieras som att vid ett och samma tillfälle druckit alkohol motsvarande minst fyra stora burkar starköl/starkcider eller 25 cl sprit eller en helflaska vin eller sex burkar folköl.

Tabell 8. Antal alkoholrelaterade problem. Efter kön och program. 2021. **Bland alkoholkonsumenter.**

	Pojkar	Flickor	Alla
Nationella programmen år 2 n= 2931	2,78	2,63	2,70
Intro - IPY n= 185	4,03	4,21	4,06
Intro - Språk	.	.	.

Tabell 17. Andelen elever som debuterat med respektive beteende innan 14 års ålder, efter kön och program. 2021.

	Rökt minst en cigarett			Snusat			Varit berusad			Använt cannabis			Minst något av detta		
	Pojkar	Flickor	Alla	Pojkar	Flickor	Alla	Pojkar	Flickor	Alla	Pojkar	Flickor	Alla	Pojkar	Flickor	Alla
	Nationella programmen år 2	8	7	8	6	1	4	4	4	4	1	1	1	11	9
Intro-IPY	12	12	12	5	1	4	3	6	4	3	4	3	13	13	13
Intro - Språk

Tabell 18. Andelen elever som använt alkohol, narkotika och tobak på de nationella programmen år 2, introduktionsprogrammen samt sammanslaget. 2021.

	Alkoholkonsumenter ^{a)}			Intensivkonsumtion ^{b)}			Narkotika ^{c)}			Rökning			Snusning		
	Frekventa	Sporadiska	Rökare totalt	Frekventa	Sporadiska	Rökare totalt	Frekventa	Sporadiska	Rökare totalt	Frekventa	Sporadiska	Rökare totalt	Frekventa	Sporadiska	Rökare totalt
	Nationella programmen år 2 (n=4349)	67	19	10	3	14	17	14	14	14	8	8	23	14	8
Introduktionsprogrammen n=1184	28	11	5	9	6	15	8	6	15	8	6	14	8	6	22
Totalt	64	18	9	4	13	17	14	13	17	14	8	22	14	8	22

a) Alkoholkonsument definieras som att alkoholkonsumtion förekommit under de senaste 12 månaderna.

b) Intensivkonsumtion definieras som att vid ett och samma tillfälle druckit alkohol motsvarande minst fyra stora burkar starköl/starkölder eller 25 cl sprit eller en hellaska vin eller sex burkar folköl. Här redovisas specifikt de som uppgett intensivkonsumtion en gång i månaden eller oftare.

c) Andel elever som använt narkotika de senaste 12 månaderna

C.A.N

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN, är ett nationellt kompetenscentrum som arbetar för minskade skador av alkohol och andra droger i samhället. Det gör vi genom att följa konsumtions- och skadeutvecklingen och genom kunskapshöjande insatser. Våra återkommande nationella undersökningar är Skolelevers drogvanor och Monitormätningarna. Vi genomför även lokala och regionala undersökningar på uppdrag av kommuner och län. CAN är en ideell förening med medlemsorganisationer och med ombud i alla län. Läs mer om oss på www.can.se.